

2. BÖLÜM

Erzurum Kongresi Açış Konuşması Işığında Mustafa Kemal Paşa'nın İzlediği Siyasal İletişim Süreci

Prof. Dr. Zakir Avşar¹

GİRİŞ

Erzurum'da 23 Temmuz- 7 Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanan Kongre, Doğu illerimizde Türk siyasi varlığının ve hâkimiyetinin hiçbir şekilde bırakılmayacağıının en önemli ifade zemini olmuştur. Kongre, Mondros Mütarekesi'nin 24. maddesine yani Altı vilayet (vilayet-i sitte) adı verilen yerlerde herhangi bir kargaşa bahanesiyle İtilaf Devletlerinin işgal hakkına karşı teşkilatlanan Vilâyât-ı Şarkiye Müdâfaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin doğal merkezi olan Erzurum'da “bölgesel kurtuluş” amaçlı olarak başlamıştır. Kongre, Milli Mücadele'nin önderliği görevini Mustafa Kemal Paşa'ya vermesi, sonuçta aldığı kararları ve Kurtuluş Savaşı'nın ilk siyasi kurumu olan Heyet-i Temsiliye'nin oluşturulması ve yine başına Mustafa Kemal Paşa'nın getirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Bu Kongre'nin açış konuşması ise Mustafa Kemal Paşa'nın siyasi içerikli ilk halka açık ve resmi konuşması olması bakımından önemlidir. Bu konuşma, savaş yıllarından Mondros Mütarekesine ve Erzurum Kongresi'ne varan süreci, bu dönem içinde komşu ülkeler başta olmak üzere dünyada meydana gelen önemli gelişmeleri ve Türkiye'nin ve Türk milletinin gelecek öngörüsünü içeren bir genişlik ve ufuk taşımaktadır. Keza, bu Kongre'de Mustafa Kemal Paşa'nın karizmatik otoritesi ve memleketi birleştirici rolü netleşmiştir. Atatürk, o günün şartları içerisinde pek çok yakın arkadaşının da savunduğu kurtuluş çarelerinden İngiliz himayesi, Amerikan mandası, bölgelerin ayrı ayrı kurtuluş mücadelesi vermesi gibi önerilerin tersine tüm yurt sathında, bütün milletle birlikte topyekûn bir kurtuluş savaşı verilmesi fikrinin tam ve net olarak kabulünün ilk adımlarını burada atmıştır.

¹ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü e-posta: zakir.avsar@hbv.edu.tr ORCID iD: 0000-0002-1427-127X

Amasya Genelgesi'nde belirtilen 'milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır' ilkesinin ilk somut adımı olan bu Kongre'ye ilişkin, sadece başarılı bir asker, öngörülü bir devlet adamı, sürekli hukuki ve siyasi meşruiyet üzerinde duran ve bunu çok önemseyen, hiçbir zaman hukuk dışı yollara tevessül etmeyen, yaptığı her işin hesabını millet nezdinde verebilmenin derin sorumluluğunu taşıyan birisi olarak değil aynı zamanda bir siyasal iletişim dehası olarak temayüz edecek bir şahsiyet olduğunu da bu şekilde ortaya koyan Mustafa Kemal Paşa'nın kapanış konuşmasındaki değerlendirmesi de şöyle olmuştur: *"Milletimizin ümid ve necat (kurtuluş) ile çırpındığı en heyecanlı bir zamanda fedakâr heyet-i muhteremeniz, her türlü mezalime katlanarak burada, Erzurum'da toplandı. Hassas ve necip bir ruh ve pek salabetli (sağlam) bir iman ile vatan ve milletimizin halasına (kurtuluşuna) ait esaslî mukarrerat ittihaz etti. Bilhassa bütün cihana karşı milletimizin mevcudiyetini ve birliğini gösterdi. Tarih bu kongremizi şüphesiz ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir."* (Dursunoğlu; 1946: 119-120).

- Bu yazı, yazarın, Türk Yurdu Dergisi'nin Ekim 2011, Yıl: 100, Sayı 290'da yer alan "Erzurum Kongresi Açış Konuşması Işığında Milli Mücadele Süreci ve Atatürk'ün Siyasal İletişim Anlayışı" başlıklı makalesinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

KAYNAKÇA

- Aydoğan, Erdal (2000); *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, Ankara.
- Atay, F. R. (1999). *Çankaya: Cilt 1*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Atatürk, G. M. (2018). *Nutuk (Söylev): Orjinal ve Günümüz Türkçesi ile*. İstanbul: Hukuk Kitapevi.
- Barutcu, F. A. (2001). *Siyasi Hatıralar*. İstanbul: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Başar, Zeki (1979); *Devrim Tarihi Bakımından Erzurum Kongresi (Öncesi- Sonrasıyla)*; Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Baykal, Bekir Sıtkı (1969); *Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara.
- Baytok, Taner (2007); *İngiliz Belgeleriyle Sevr'den Lozan'a- Dünden Bugüne Değişen Ne var?*, Doğan yayınları, İstanbul.
- Çil, Yücel (2005), *Erzurum Kongresine Katılan Delegeler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- Dursunoğlu, Cevad (1946); *Milli Mücadele'de Erzurum*, Ankara.
- Erdoğan, Mustafa (2001); *Anayasal Demokrasi*, Ankara, 4. Baskı.
- Goloğlu, Mahmut (1981), *Milli Mücadele'de Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa*, Trabzon.
- Goloğlu, Mahmut (2008), *Milli Mücadele Tarihi -I, Erzurum Kongresi*, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul.
- Jaeschke, G. (2001). *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri: Cild 2*. (C. Köprülü, Çev.) İstanbul: Cumhuriyet.
- Kansu, Mazhar Müfit (1998); *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.I, Ankara.

- Kılıç, Selami (1997); *Mustafa Kemal Atatürk ve Erzurum Kongresi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, C.II, S.1. Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum
- Kırzioğlu, Fahrettin (1993); *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, K.Y. Ankara.
- Lüle, Zeynel (2008); *Mustafa Kemal'in Can Yoldaşı Ali Çavuş, (Sırdaşının anılarıyla Mustafa Kemal'in 1919-1925 arası çalkantılı dönemi)*, Doğan Yayınları, İstanbul.
- Öksüz, Hikmet (2002); *Erzurum Kongresi'nde Meşruiyet Anlayışı*; 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum 1. Uluslararası Sempozyumu, 23-25 Temmuz 2002, Erzurum;
- Sarıkoçuncu Ali (1995), *Milli Mücadele'de Din Adamları*, Ankara.
- Selvi, Haluk (2000); *Milli Mücadele'de Erzurum (1918- 1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- Sonyel, R. Salahi; *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.I, Ankara.
- Sürmeli, Serpil (1997); *Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresi Sırasında Üniforma Meselesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, C.II, S.1. Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum.
- Şıvgın, Hale (2002); *Erzurum Kongresi Sırasında Gelişen İç ve Dış Siyasi Olaylar*, 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum I. Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- Şimşir, Bilal (1992); *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)* C. I-IV, Ankara.
- Teziç, Erdoğan (1998); *Anayasa Hukuku*, İstanbul, 5. Baskı.
- Turan, Ömer (1999); *Milli Mücadele Lehine Kamuoyu Oluşumunda Din Adamları*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.XV, S.45, Ankara.
- Türkçeldi, Ali (1948); *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara.
- Türkmen, Zekeriya (1992) *Yeni Devletin Şafağında Mustafa Kemal*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.

NOTLAR:

ⁱ Siyasal meşruiyetin kaynağı ile ilgili olarak Max Weber'in ve David Easton'un görüşleri önemlidir. Weber, geleneksel, karizmatik ve akılcı-hukuki meşruiyet ayrımı yapar. Geleneksel meşruiyet kaynağını, yerleşik geleneklerden ve bunların kutsiyetine inanılmasından alır. Karizmatik meşruiyet, yöneticinin bir takım olağandışı niteliklerle donanmış olmasına inanılmasıyla alakalıdır, akılcı-hukuki meşruiyet ise, siyasal erke hâkim olanların bu yetkilerini ve güçlerini herkes için bağlayıcı yasalardan almalarını, yani hukuka yaslanmalarını ifade etmektedir. Easton ise, meşruiyetin üç kaynağına dikkat çeker. Birincisi ideolojiktir. Erk sahipleri, vatandaşların meşruiyet inancını pekiştirebilmek için, sisteme inancı ve kendi otoritelerine desteği pekiştirmeyi tercih ederler, ikinci olarak yapısal meşruiyet vardır. Buna göre, siyasal sistemin işleyiş kurallarının siyasal erk sahiplerince geçerli ve yeterli sayılmasıdır. Üçüncü olarak da yöneticilerin kişisel niteliklerinin siyasal sisteme bir meşruiyet veriyor olmasıdır (Erdoğan; 2001:278-279).

ⁱⁱ Bu kuruluş 1919 Ocak ayında Cenub-i Garbi Kafkas Muvakkat Hükümeti olarak bölgede idareyi eline almışsa da etkili olamamış; Kars'taki muvakkat (ge-

- çici) hükümet üyelerini İngilizler tutuklayarak Malta'ya sürmüşlerdir. Kars'ın idaresi ise Ermenilere bırakılmıştır. Ayrıca 29 Ekim 1918'de Ahıska Hükümeti Muvakkatı ve 3 Kasım 1918'de de Aras Türk Hükümeti kurulmuştur.
- ⁱⁱⁱ İstifa eden Cevat Bey Hasankala'dan, Kazım Bey ise Tortum'dan yeniden aza seçilerek Kongre'ye katılmışlardır.
- ^{iv} Kongre esnasında çekilmiş bir fotoğrafın bulunmaması dikkat çekicidir. Kongre kâtibi Abdullah Hasip Bey'in, Kongrenin siyasi tarihimizdeki önemine binaen kongreye katılan delegelerin resminin çekilmesi teklifi, çok tehlikeli olduğu gerekçesiyle kabul görmemiştir (Goloğlu; 2008:190).
- ^v Bu konuda Kırzioğlu'nun Erzurum Kongresi (1993) adlı çalışması önemlidir. İkinci olarak da Kongre'ye ilişkin hususları Faik Ahmet Barutçu, Trabzon delegesi olarak katılan ve Kongre konuşmalarını baştan sona not alan Cemiyet karar defterine de derceden Trabzon Delegesi Eyyüpzade İzzet'ten naklen Siyasi Hatıralar (2001) içine almıştır.